

HER İŞİN BAŞI DEMOKRASİ

Dr. M. Akif Akalın*

224 sayılı yasa, sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi kapsamında, sağlık hizmetlerine toplum katılımını da amaçlamıştır. Yasanın 21. maddesi "sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi işlerini planlamak ve Bakanlık'ın diğer daireleri ile işbirliği yaparak yürütmek üzere" Sağlık Bakanlığ'ında bir Özel Daire kurulmasını emreder. 22. maddesinde "sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi faaliyetlerinin yürütülmesi ve değerlendirilmesi konusunda Sağlık Bakanlığ'ına görüşlerini bildirecek, tavsiyelerde bulunacak ve bu konuda halk ve çeşitli kurumlar arasında işbirliği sağlayacak bir Genel Kurul teşkil edilir." hükmü yer almaktadır. Bu kurulda Sağlık Bakanlığ'ından tayin edilecek veya vazifelenirilecek yeter sayıda müteahhas ile üniversitelerin, Bakanlıklar'ın, Devlet Planlama Teşkilatı'nın, İşçi Sigortaları Kurumu'nun, Türk Tabipleri Birliği'nin, Türk Eczacılar Birliği'nin, Türk Veteriner Hekimleri Odaları Birliği'nin göndereceği yetkili temsilcilerle il sağlık kurullarının göndereceği birer temsilciden teşekkül eder. Sağlık Bakanlığ'ının talebi üzerine yukarıda ismi geçmeyen kurumlarda Genel Kurul'a daimi veya muvakkat temsilci gönderir. Bu Genel Kurul mutlak olarak yılda bir kere toplanır.

Yasanın 23. maddesi "sosyalleştirilmiş sağlık hizmetleri teşkilatı ile halk arasındaki münasebeti temin maksadıyla sağlık ocaklarında, sağlık merkezlerinde ve illerde, sağlık kurulları kurulur." "Bu kurullar halkın sağlık teşkilatından istediği hususları ilgililere duyurur. Hizmetlerin başarı ile yürütülmesi için halkın eğitilmesine ve teşkilat ile maddi ve manevi işbirliği yapmalarına yardım ederler." hükümlerini taşımaktadır. Yasanın bu maddesine dayanılarak "Sosyalleştirilmiş Sağlık Hizmetlerinin Sağlık Kurulları Yönetmeliği" yayınlanmıştır. Bu yönetmelikte de sağlık ocağı, sağlık merkezleri ve il sağlık kurullarının kimlerden oluştuğu, bu kurulların görevleri belirtilmektedir. Bu kurulların görevleri beş başlık altında toplanmıştır.

1. Halkın istekleri ve hizmeti engelleyen sebepleri belirlemek.

2. Çevre sağlığı sorunlarını ele almak.
3. Toplum sağlığı sorunlarını ele almak.
4. Sosyal hizmet faaliyetleri.
5. Eğitim hizmetleri.

Her kurul sorunları kendi olanakları ile çözmeye çalışacak, çözemediği durumlarda bir üst kuruldan yardım isteyecek ve neticede İl Sağlık Kurulu'nun "Genel Kurul"a göndereceği bir temsilci aracılığı ile en küçük kurul (Köy Sağlık Ocağı Sağlık Kurulu) ile en üst kurul arasında organik bir bağ kurulacaktır.

Bütün amaç "sağlık hizmetlerine en azından sosyalleştirilmiş sağlık hizmetlerine toplum katılımının sağlanması"dır. 1960'lı yılların tarihsel ve toplumsal koşulları gözönüne alındığında yasada bu hükümlerin yer almış olması "zamana" göre oldukça ileri bir adım olarak değerlendirilebilir. Ancak yasanın bu hükümleri toplumsal yaşamda hiçbir zaman yer alamamıştır. Kimi tek tük başarılı örnekler olsa da ülke genelinde bu kurulların işletilmesi için ne tabandan bir talep gelmiştir, ne de yöneticiler bu kurulların oluşturulması için ciddi bir çaba içinde olmuşlardır. Birkaç Eğitim Araştırma Bölgesi'nde ve bazı idealist hekimlerin çabaları ile birkaç sağlık ocağında kurulan kurullar ise katılımı sağlamakta istenilen yere ulaşamamışlardır.

Bu noktada katılım kavramının tartışılması gereklidir. Katılım çoğu kez katkı olarak anlaşılmıştır. Gerek hekimler gerekse yöneticiler halkın katılımını "maddi katkı" olarak değerlendirmişlerdir. Halbuki gerçekte katılım sağlık hizmetinin planlanmasından üretilmesine, tüketilmesinden denetlenmesine ve değerlendirilmesine kadar her aşamada bireysel ve örgütsel olarak söz ve karar sahibi olunmasıyla mümkündür. Bu anlayış hemen hiçbir yerde egemen olamamış, bu anlayışı savunanlar "Şimdi nasıl hekimlik yapacağımızı bize cahil muhtar mı öğretecek" yaklaşımı ile eleştirilmişlerdir. İlçe Hıfzıssıhha Kurulları genel olarak hep bir angarya olarak görülmüş, toplantılar usulen yapılarak her yıl geçen yıl alınan kararlar tekrarlanmıştır.

* İstanbul Tabip Odası

Bir hizmete toplum katılımının sağlanabilmesi için bunun mekanizmalarını yaratmak elbette en önemli koşuldur. Ancak acaba bu mekanizma yasa ya birkaç madde konarak ve bir yönetmelik çıkartılarak yaratılabilir mi? Ya da yukarıdan yapılan bir "reform", daha baştan halkın geniş kesimlerinin desteği alınmadan yapılan bir reform ne kadar uygulanma şansına sahiptir? Yasanın başarısızlığının altında yatan nedenleri buralarda ve ülkenin koşullarında aramak gereklidir.

Demokrasinin kurum ve kuruluşları ile oluşturduğu bir ülkede yukarıda yazılan kurulların oluşturulması ve çalıştırılması kolaydır. Ancak Türkiye gibi demokrasiye "bir türlü geçemeyen" bir ülkede, katılımı sağlamak için yasaya maddeler koymak ne kadar gerçekçi bir yaklaşım olabilir? Bir İlçe Sağlık Ocağı Sağlık Kurulu'nu ele alalım. Bu kurul ocak tabibi başkanlığında ilçe belediye başkanı, ilçe merkezindeki mahallelerin muhtarları, lise, ortaokul ve ilköğretim müdürleri, ilçe veterineri, ilçe ziraat teknisyeni, müftü ile hizmet ve sosyal faaliyetleri ile halkın sevgi ve saygısını kazanmış, belediye meclisince seçilmiş halktan bir kişiden oluşur. Bu yapıda belediye başkanı, muhtarlar ve halktan bir kişi dışında kalanlar "atanmış" görevlilerdir. Seçimle göreve gelen belediye başkanı ve muhtarların ise ne kadar demokratik yöntemlerle seçildikleri oldukça tartışmalıdır. Feodal yapının ortadan kaldırılamaması nedeni ile ülkenin bir bölümünde yalnız aşıret reisleri seçilme hakkından tam olarak yararlanabilmektedirler. Bu bölgelerde topraksız bir köylünün kağıt üzerinde seçilme hakkı olsa da gerçek yaşamda bu hak kullanılamamaktadır. Ülkenin diğer gelişmiş bölgelerinde ise genellikle ekonomik yönden güçlü olan esnaf ya da orta işletme sahipleri seçilme hakkından yararlanabilmektedir. Toplumun ekonomik yönden göreceli olarak üst kesimlerinin temsilcilerinin bu kurullarda yoksul kesimlerin sorunlarına yeterince eğileceklerini ummak fazla iyimserlik olur. Gerçek demokrasiler bu sorunları asgari düzeye indirebilmişler ve seçilme hakkını toplumun tüm kesimlerine daha fazla yayabilmişlerdir. Türkiye söz konusu olduğunda ise bu kurullar çalışsalar dahi sağlık hizmetlerine toplumun değil, toplumun belli bir kesiminin katılımına olanak sağlayabilirler.

Genel kurul düzeyinde olay ele alındığında da durum çok farklı değildir. Genel kurulun da önemli bir bölümü atanmışlar tarafından oluşturulmuştur. Bu kurulda meslek örgütlerinin yer alması çok

önemli bir adımdır. Ancak örneğin 12 Eylül döneminde T.T.B.'nin kapatıldığı hatırlanacak olursa bu düzeyde dahi katılımın önündeki engeller açıkça görülebilir. Türkiye'deki demokrasi T.T.B. gibi kanunla kurulmuş bir meslek kuruluşunun bile devamlılığını sürdürmesinde başarılı olamamıştır. Yine Genel Kurul'a illerden katılacak üyelerin durumu da geldikleri kurulun yapısı nedeni ile oldukça tartışmalıdır. Sonuç olarak 224 sayılı yasanın başarısızlığı bu olumsuz yapıda aranmalıdır. Böyle bir yapı ne sağlık sorunlarını ne de diğer toplumsal sorunları çözebilir.

Türkiye bugün yeni bir "Sağlık Yasası" tartışması yaşamaktadır. Bu tartışmanın zemini ister istemez 224 sayılı yasa olacaktır. Yeni yasa eskisinin üzerinde kendisine bir yer bulmaya çalışacaktır. Bu anlamda 224 sayılı yasanın değerlendirilmesi büyük önem taşıyor. 224 sayılı yasanın başarı/başarısızlık eksenine yerine, ülkemizin toplumsal zemini ekseninde tartışılması gereklidir. Yukarıdaki örneklerde de açıklanmaya çalışıldığı gibi ülkede genel bir demokratikleşme sağlanmadan ve toplumun, seçilme hakkı kağıt üzerinde kalan kesimlerinin bu haklarının kullanılabilmesinin güvencesi sağlanmadan hiçbir yasa sorunların çözümü için yeterli olmayacaktır. 224 sayılı yasayı bu yönden başarısızlıkla suçlamak haksızlık olur. Başarısızlık 224 sayılı yasanın değil Türkiye'nin toplumsal yaşamının başarısızlığıdır. Önceliğimiz Türkiye'de demokrasinin kurum ve kurulları ile yerleşmesini sağlamak ve bunların sürekliliğini toplumsal garanti altına almak olmalıdır. Yeni bir darbe tartışmasının yapıldığı günümüzde, bütün demokratik mevzilere, bu bağlamda 224 sayılı yasada yer alan sağlık murullarına dört elle sarılmak bir görevdir. Sağlık kurulu yerine "mütevelli heyet"leri ikame etmeye çalışan anlayışlara karşı çıkılmalıdır. Türkiye'de belki 224 sayılı yasa, toplumsal gelişmişlik düzeyimizin ilerisindedir. Ancak bu böyle diye yasayı daha geri bir konuma getirmek yerine, toplumsal yapıyı ileri götürmeye çalışmak gerekir. 224 sayılı yasanın başarılı olup olmadığı günümüz Türkiye'sinde değil, ama demokratik bir yönetim altındaki Türkiye'de ve belli bir süre uygulandıktan sonra tartışılabilir. Bugün 224 sayılı yasanın değerlendirilmesinin maddi koşulları oluşmamıştır. 224 sayılı yasaya "Türkiye'nin bugünkü idari yapısına uymuyor" eleştirisi dışındaki tüm eleştiriler, temelsiz ve önyargılı eleştirilerdir.